

ACC. N:R M. 13628:1-17.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: *Västergötland* Upptecknare: *Walborg Larsson, Hållabäck*
Härad: *Kind* Berättare: *Emil Pettersson*, "
Socken: *Hälsvik* Berättarens yrke: *f. d. hem. ägare*
Uppteckningsår: *1955* Född år *1878* i *Bäck, Hälsviks n.*

Man och kvinna.

s. 1-17.

N. M. 39.

Skriv endast på denna sida

Man och kvinna
Olikheter i liv & arbete.

1. /
Mannen borde vara lång och reslig ha bra
shäggväxt och manlig grov stämma! I sitt ar-
bete skulle mannen vara fortfärdigare och
starkare än kvinnan. Mannen skulle vara
djärv, tvicktänkt och rädigare än kvinnan.
Att en pojk hade kvinnofolkstycke innebar
att han hade lätt att skaffa sig fäst-
män kanske många flickor ville ha ha-
nam till äkta man. En man skulle vara
nykter och ordentlig samt riddarlig mot
kvinnan. Mannen skulle försöka att enda-
lätta kvinnan i hennes arbete. Omkretssty-
ggen möt en kvinna (kyssa, smekningar)
fick inte visas så att någon såg det.
Att en yngling ofta bytte fästmän ansågs

N. M. 39

/.

ACC. N:R M. 13628:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

opassande. Kniven, klackan, silverbäppen och
grväst ansågs utmärkande för mannen. Hel-
shägg hörde till de äldre männen, mustach-
en till de yngre. Tatuering förekom endast
på sjömän och knektar. De sistnämnda
hade nämnt tatuerat på handen. Vill
mannens smycken beundras endast klackad-
jan räknas. Här på orten har det inte
änsetts opassande att mannen tagit be-
fattning med blomster och örter. De
"blaha" vora högt ansedda som rådfjä-
gade man när det gällde sjukdomar både
på folk och kreatur. I fråga om instru-
ment ansågs fiolen mest passande för
mannen, även dragspelet gick an. Man-
nen skulle först sätta sig till bords
och först ta till sig av maten. Torsten
delade han med husk. För en 50 år

2.

Tillbaka blev det vanligt att mannen skaffade sig ett skrivbord.

Kvinnliga egenskaper

En kvinna skulle se bra ut. Heltst lång o
ljus, smärt och välvård. Har hon brunägel
och mörkhårig ansägs hon vara lik fatters
eller signars. En spänad och våning skulle
kvinnan vara skicklig även som i mat-
lagning och andra husliga bestyr. Att kun-
na dda ut en ullkanda till fräd på en
gång ansägs skickligt. Att en kvinna ha-
de kulltycke innebar att flera pojkar
friade till henne, och att hon blev
upptjunden vid varje dans. Kvinnan skulle
inte visa några omhatsbetygelsen mot nå-
gon annan än sitt spända barn, det kunde
hon besla och leka med samt kyssa.

I man hemmet hade kvinnan hög ställning.
Hon befallde över pigorna. När kvinnan
gift sig och flyttade till en man, fick
hon en nyckelknippe som tecken på
att hon räddes över visthusbod och kalla
se. Dessa nyckelknippe bar hon sedan
på sig jämt. Det var kvinnan som ställde
till bjudningar och ledde hushållsarbete-
ren. Vid matbordet satt mannen främst
därifrån hustrun, barnen och tjänarna.
Längst ner vid dörren fick pigorna
sitta, när sådana kom till gården.
Utom hemmet rörde kvinnan sig tämlig-
en fritt. Dock ansågs det opassande
att den gifta kvinnan deltog i näjen.
("gå på lekstuga.") Att bada uts an-
sågs oanständigt för kvinnan, det fick
4) eke i smyg, så att ingen såg det.

I kyrkan skulle kvinnorna sitta till
vänster. I processionen gick kvinnorna
sist, i en del fall gick man och hustru
tillsammans. På bjudningar skulle kvin-
na först gå till bords. Antingen skulle de
kvinnor som var närmast släkt i hu-
set eller också de som var äldst gå
först till bords. I stämman eller dylikt
deltog inte kvinnan för 50 år tillbaka.
En änka med ett hemman hade högt
ansesande bland folk, hon hade i regel
lätt för att gifra om sig. Utmärkan-
de ting för kvinnan var spinnack, väv-
stol, chalabrosch i silver, fästmoskrän,
psalmbok, näsduk m. m. I skrinet skulle
psalmboken ~~sitt~~ vigssträngen smycken
o. d. förvaras. En kvinna skulle ej gär-
na gå bakhudad och ej ha bortklippt

hår. Jolbränd och kvinnan ej heller
bli. "Dra fram kluten, annars blir du bren-
som en etter." sade en äldre kvinna
till sin datter. Att få ha en försäkrad
skapet eller ha intim förbindelse med
mannen ansågs i hänga grad skamligt
och oädeligt. En hora eller lösketona
var uttrycket om en sådan kvinna. Ett
gammalt ordspråk sade: "Det är man-
nens plikt att bjuda sig upp, men
kvinnans att neka!" Det var inte gott
märken för mannen eller kvinnan att
gifta sig om de hade oäkta barn. Väst
var det för kvinnan, därför att hon i
regel fick ha hand om barnet, och
föra det med sig i det nya hemmet.
Vilken djur som helst fick kvinnan
vårda och sköta. Ridning av hästar

ACC. N:R M. 13628:7.

ansågs ej för någon lämplig sport för
kvinnor. Vissa äldre kvinnor ansågs för
hålor, hallkvinnor. De traddes kunnat
rhada den som de hyste ägg till. Därför
var man rädd för att ge något sånt
sela sådana. Att få "kärningnatts"
ansågs otvivelaktigt. Det gällde mest för
männor. Kvinnorna var nog de som först
anammade nymodigheterna ifråga om
^{anammade} bläddor och esder. Tjänstkvinnorna
låg på piglaffet, vanligtvis var detta
insett över sädsmagasinen. De unga
plickorna på gården ville gärna ha
ett eget rum, en friskskammare. Dessa
rum hade man ännu om ifall det fanns
eldstad i dem. Annars fick man vin-
tubid fränka ihop sig i storkugan
och där ligga på golvet, om säng-

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

7.

upptecknade

arna inte räckt. Medan barnen var små kunde bror och systrar dela boden, därefter inte sedan de blivit vuxna.

Manliga yrken och syssla

Jordbrukare, byggnästar, smed, skomakare och skräddare ansågs för hedsdiga yrken. En för-
pass och hackstugupittare ansågs som dåligt.
De ägdes ingenting. Yrkare och slaktare
av hästar ansågs rimligt. Ett yrke som
gav god inkomst ansågs bättre än ett som
var mindre välavlönat. Mjölkning och
hushållsarbete ansågs opassande för
mannen. Först fram på 1930-talet blev
det vanligt här på orten att man och
kvinnor kunde hjälpa varandra med olika
arbeten. De tyngre arbetena i jordbruk och

skag ha dock alltid varit förhållna
männan. Under fäbodvistelsen skattes
besatzen av fläckar, "bustäse". För 50 år
sedan ansågs en pojke vara aduglig i
inombusarbete. Pojkarna vallade fåren och
gottena hemma på gården. Att f. ex. fa-
ka ansågs helt opassande för en man.

Kvinnliga yrken o. sysslor.

Kokarska och sänmska var två yrken
speciellt för den självförsörjande kvinnan.
Yrken som vara föraktade är ej kända här
på orten. Vi fråga om sjukdomar på både
folk och besatze hos kvinnornas kunskap
öfver i beaktande. Då liest var nog i isgt
husmoders plikt. Att allt var läst och till-
kommet på kvällen såg husmodern

också efter. Grisarna och hänsens tvivel
såg kvinnan gärna till. Låra gödsel och
andra tyngre utsatthet gjorde inte kvinnan
ifall det fanns manlig arbetskraft i in-
omhusarbetena fick kvinnan sällan eller
aldrig någon hjälp av mannen. Vid byk
hjälpte mannen till med eldringen som att
ösa lutten på bykkläderna. I linbräkning
deltog mannen lika väl som kvinnorna.
Vid slåtte slag mannen är grästad och
kvinnorna som efter och ettrade det med
sina råpör. Vid lantäkt skär mannen
och kvinnorna och kvinnorna hand
samma dem till skärvar. Kvinnan
hade i regel längre arbetsdag än man-
nen. Hon fick ofta hålla på till
långt från på natten med bak och
frukt!

10.

Kvinnor i arbetslaget.

Wid arbetet ute på åker o äng förekom det ju att män och kvinnor arbetade i samma arbetslag, ävenså vid fräskning. Detta ansågs ej som något egen dantligt utan fullt naturligt. Att kvinnor varit med i skogsarbete eller dylikt har ej förkommit här på orten. Wid slåtteröl, skördsgille m. m. förekom ingen skillnad mellan män och kvinnor, alla tog för sig av förplägnaden och efteråt blef det dans hela natten.

Wid barnfödelse.

Endast om ingen annan hjälp fanns tillstades var maken närvarande vid ett

Barns födelse. Om en man eller kvinna
kan till ett hem där det fanns ett döpt
barn skulle han ge barnet någon present
i annat fall "miste han hättan!"
En kvinna skulle bära barnet till dopet.
En manlig och en kvinnlig släkting skulle
vara dopvittnen eller fadder. Båda gudarna
och vittnen skulle utses ur det gifte
ståndet.

Wid bröllop.

Bönemannen var helst manlig. Männen
skulle före bröllopsdagen försäkra från
lämpligt material till en ärkebiskop. På
sommaren krister de lantvärd, på vintern
enris. Sedan hjälptes både männen
och kvinnorna åt att klä den. När
stängerna var färdigklädda uppsattes

de i en låge av männen. Någon utklädd
av män eller kvinnor förekom inte här.
Maten till bröllopsmåltiden lagades av
kvinnor. Värdin och värdinnan som hälsade
gästerna välkomna utgjordes av en man och
en kvinna. I bröllopsgården och kyrkan
placerades folket par om par. Brudgummens
mor borde ej vara närvarande vid kyrk-
vigsel. I bröllopsgård var ej någon särskild
placering föreskriven, utan den att brudparet
gick först.

Wid begraving.

Liket i ordningställdes av kvinnor, förekom
särskild eller klippning gjordes det av män.
Om liket lades i kistan gjordes det av både
män och kvinnor, man hjälptes åt. Likvaka
har ej förekommit här par orten. För 70 å

80 år sedan var kistorna svartmålade. Någon
annan dekorerig förskan inte. Vid jordfäst-
ning av olika kön, jordfästes mannen först.
I sorgstängt intåg släktingarna den främsta
platsen. Vid ringning för män böjades
man att ringa på den största blackan och
för kvinnor på lillblackan.

Vid halv.

Häls.

Det var kvinnorna som tog vara på tydor
för det kommande året. Vid jul såg man i
episasken om det skulle födas eller dö nå-
gon på gården. Visste fotspåren inåt i
askan föddes någon och visste de utåt
dog någon. Vid jul skulle kvinnorna lägga
undan av julbrödet för att ge hästarna de
det när värbetet böjades. Det skulle ge
kraft samt skydda djuren för sjukdomar.

Mid midsommar plackades flickorna sju sorters
blånster och lades under huvudkudden
för att få se sin blivande i drömmen.
Pojkarna skulle äta tre satta sillar mid-
sommarkvällen och sedan gå och sätta sig
vid en karrväg, då skulle deras blivande
komma och ge dem ett glas vatten.

Ungdamens umgängsformer.

Sammanlagt ordnades dans och lek, så
kallade "hopaläggningsbaler". De fem flickor-
na som bakades och gjordes bakaten i ordning
vanligtvis någon tillstuga eller lög. Is-
dags delades kostnaderna mellan pojkarna
och flickorna. Danserna förekom inte
så ofta, en tre fyra gånger på året
var det vanliga. Till dansen gick flickorna
i sällskap. På hemväg var man gärna

per om per. Umgångsformerna var snävare
för än nu. Flickorna fick inte gå ut när
som helst och träffa pojkarna. Att en
flicka tog en pojke med sig in i ett
rum ansågs inte heller för ordentligt
i många hem. Om en flicka som allför
mycket såkte pojkälskap sådes att hon
var "kärsgalen." Om pojke som hade varit
att få fästna, sådes att han hade dåligt
"försätycke." Tonen var så att säga senare
fär än nu. Grova ord och sexuell an-
spänning förekom inte, åtminstone en flicka
som nämnt något sådant hade blivit ut-
spänd i sin kamrathrets låga pojkas som
vill vara skrytsam och hade bra utseende
och god ställning kunde ge även av att han
hade god tur hos flickorna.

16.

ACC. N:R M. 13628:17.

Ordspråket: "Midsommarnatten är inte lång,
men den sätter många igång!"
kan vara åtminstone i vissa fall, ett sällsynt
frågans angående skänten i Ladarna. Öknam
på både män och kvinnor, kände sig ofta
på något kroppsligt lyte eller sjukdom,
såsom: Helt-Anna, Blinna-Johanna, Rike-
Bengt-Karin. Öknam ansågs skamligt för
både båda.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

17.